

הפשע השתלם: הרהורים על רצח פוליטי

הנרי:

"האל ברחמיו יסלח לכם.
זה פסק דינכם: חֲבַרְתֶּם אֶל אוֹיֵב
מוֹצֵהוּ לְקִשּׁוֹר כְּנֶגֶד הַמְּלוּכָה.
מֵאוֹצְרוֹ שׁוֹלֵם לָכֵם זֶהב,
תְּמוּרָה לְרִצְחָ בּוֹ הִיָּה הַמֶּלֶךְ
מִקֶּפֶד חַיִּיו. קְרוּבוֹ וְנֹסִיכּוֹ הִיוּ
הוֹפְכִים לְעֹבְדִים, וְנִתְּיָנוּ
סוֹבְלִים דִּיכּוֹי וְהִשְׁפַּלְהוּ,
וְכָל הַמְּמַלְכָה הַיִּתְּתָה קוֹרֶסֶת.
לֹא אֲבַקֵּשׁ לִי נִקְמָה אִישִׁית,
אֲבָל בְּיִטְחוֹן הַמְּמַלְכָה אֲשֶׁר
בְּקִשְׁתֶּם לְהַחְרִיב, יִקָּר לָנוּ,
עַל כֵּן בִּיְדֵי הַחֹק נִפְקֵיד אֶתְכֶם."

ויליאם שייקספיר, הנרי החמישי. מאנגלית: רמי עמית. אור-עם, תשס"ט, עמ' 62

תקציר: רצח פוליטי של מנהיגים משתלם ברוב המקרים. במיוחד במקרים שבהם הנרצחים הציעו מדיניות חדשה, פורצת דרך, שמתבעה העמידה להם יריבים קשים. כאלה שהמדיניות החדשה נתפסה בעיניהם 'נפיצה', כלומר, פוגעת באינטרסים הראשוניים שלהם ועל כן מסוכנת מבחינתם. המאמר שלפנינו בוחן עמדה זו דרך שורה של מעשי רצח, החל מן העת העתיקה וכלה בימינו אלה. המסקנה העולה ממנו היא שהרצח משתלם כל עוד לא הצליחו הנרצחים להטמיע את עמדותיהם בתודעה הפוליטית והציבורית והאזרחית. ככל שהצליחו בכך, הפך מעשה הרצח לחסר ערך מבחינת המבצעים. לאור מסקנת הדברים, ומנקודת המבט הליברל-דמוקרטית הרלוונטית למרחב הפעולה האזרחית והפוליטית שלנו, קורא המאמר למאבק חסר פשרות נגד כל הסתה, הטפה או קריאה – ישירה, עקיפה או משתמעת, לפגיעה במנהיגים.

מילות מפתח: רצח פוליטי, הסתה לרצח, נפיצות, עשבים שוטים, אלימות גואה, אלימות מדכדכת.

.א

חברת בית הנבחרים האמריקני מאריזונה, גבריאל גיפורדס, מתאוששת בהדרגה מניסיון הרצח שאירע ב-8 בינואר 2011, כאשר נורתה בראשה במהלך מפגש עם בוחריה. במקרה הזה ייתכן שהמתנקש ושולחיו האינטלקטואלים, מהם הזהירה גיפורדס במארס 2010, לאחר שנפצה חזית משרדיה בטוסון, לא ישיגו את מה שביקשו – הכשלת חוק הבריאות הממלכתי, שהנשיא אובמה מבקש לקדם. אבל עצם המעשה אינו מקרי. התנקשויות מלמדות לקח כללי משכנע: הפשע משתלם, שכן, עקב ניטרולו של הקורבן, תוכניות שהוא הגה, מהן פורצות דרך, מהן מהפכניות, התפוגגו או הוקפאו לזמן ממושך. בשורות הבאות אנסה להציע מספר הסברים ל'יעילותו' של פשע זה ולמסקנות המתבקשות ממנו. אעגן אותם סביב מספר מקרי אירוע מסוגים שונים ומזוויות מבט מגוונות.

המאמר לא יעסוק בהשלכות הידועות של רצח פוליטי (הלם ציבורי, זעזועים כלכליים, אי-שקט, ערעור היציבות ואובדן אמון פוליטיים, דה-לגיטימציה של ממלאי המקום, מלחמות אזרחים), המטופלות היטב בספרות המחקרית העוסקת בנושא.¹ המאמר גם לא יעסוק ברקע הסוציולוגי-פוליטולוגי של האלימות הפוליטית, תחום מעניין לעצמו, אך תרומתו מוגבלת בהתייחס לסוגיה שלפנינו.² כוונת המאמר להציע נקודת מבט מכלילה חדשה, שלמיטב ידיעתי לא אובחנה עד כה בספרות הנזכרת, אף שגם בזו קיימת ערנות ניכרת למה שמכונה 'האפקטיביות של רצח מנהיגים'.³

.ב

בשלהי המאה השנייה לפנה"ס ניסו האחים טיבריוס וגאיוס גרכוס, מן האצולה הרומית, להציל את הרפובליקה הדועכת. השניים ביקשו לחולל רפורמה אגררית מקיפה, שתאשש את מעמד האיכרים המתנוון של הרפובליקה, שהעדיפה עבדים על פני איכרים חופשיים, ולצידה

1. ראו למשל:

Iqbal, Z and Zorn, C. (2008). "The Political Consequences of Assassination", *The Journal of Conflict Resolution*, 52(3), pp. 385-400.

2. החומרים אודות אלימות פוליטית רבים מאוד. נציע כאן קריאה בשני מקורות:

Williamson, R. C., (1965). "Toward a Theory of Political Violence: The Case of Rural Colombia", *The Western Political Quarterly*, 18(1), pp. 35-44.

אסתר כהן, "אלימות ואכזריות בתיעוד סובייקטיבי – שאלות על חוסר בהירות", היסטוריה 9 (אדר תשס"ב): 21-5.

3. ראו למשל:

Snitch, T. H. (1982). "Terrorism and Political Assassinations: A Transnational Assessment, 1968-80", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 463, pp. 54-68.

הציעו השניים לקיים סדרה של רפורמות פוליטיות כדי לחזק את שדרות הביניים של החברה הרומית. להשקפתם, חוסנה של הרפובליקה עמד על שוויון אגררי יחסי ועל מעמד איכרים עצמאי, שאנשיו נהנים מגישה ישירה לקרקע, לתעסוקה בכלל ולהשפעה פוליטית. רפובליקה, טענו, לא תוכל לעמוד על אריסות או על עבדות כפרית, לא כל שכן על ציבור חסר נגישות פוליטית. סופו של דבר, השניים נרצחו. תחילה טיבריוס (133 לפנה"ס), ואחריו גאיוס (121 לפנה"ס), שהתעקש להמשיך במפעל שבו החל אחיו.

המעורבים במעשה היו שליחי הסנאט, שייצג את האוליגרכיה הקרקעית, אשר חששה מרפורמה חקלאית ופוליטית, שמא תפחית ממעמדה ומאדנותה. התוצאה הייתה שהרפורמה אכן נבלמה אך הרפובליקה הוסיפה להידרדר.⁴ בהמשך נוספה לאלמות הפוליטית הכללית סדרה של מלחמות אזרחים, שהתפרשו על פני מאה השנים הבאות, והרפובליקה החבוטה הפכה לקיסרות. זו הקיסרות שממנה חששו האחים הגררקים.

הקיסרות, שניסתה לשוות לעצמה תבנית רפובליקנית, חשפה עד מהרה את מאפייניה האוטוריטאריים. חיוניותה הצבאית, האזרחית והמשפטית החלה להתפוגג ומדינה-מעצמה דינמית היא הפכה לאימפריה, שומרת חותם גבולותיה במסגרת "השלום הרומאי".⁵ אלא שבהדרגה היא איבדה את כוחה לנוכח קבוצות עמים דינמיות שאיימו על גבולותיה, אף שבמקביל שיגרו חילות עזר גדולים לסייע לה בשמירת ביטחונה שלה. הציבור הרומאי העממי, לשרו של המעמד האזרחי המסורתי והאיתן, הפך לצל של עצמו. חיוניותו הפוליטית והאזרחית התפוגגה.⁶ ב-13 ביולי 1793, בשיאה של התסיסה הרפובליקנית בצרפת המהפכנית, נרצח הרופא, המדען והמדינאי היעקוביני חסר הפשרות, ז'אן פול מארה (Marat), באמבט שבביתו. הרוצחת, שרלוט קורדיי, מהז'ירונד הבורגני המתון, החליטה לפעול לאחר שראתה בדאגה כיצד הבורגנות המאורגנת מאבדת את כוחה מול כוחות עממיים רדיקליים, שביטלו את המלוכה הקונסטיטוציונית, הוציאו להורג את המלך, ופנו לרפובליקניות אספסופית – סן-קילוטית. מותו של מארה, מהבולטים שביעקובינים, החליש את הסיעה ולאחר פרק זמן קצר של טרור פנימי נורא מוגר היעקוביניזם והז'ירונד שב לעמדות הכוח. קורדיי אמנם הוצאה להורג ימים ספורים לאחר הרצח, אולם השיגה את המגמה שאליה חתרה.⁷

4. ראו בסוגיה מורכבת זו בתוך:

H.H.Scullard (1970) [1959], *From Gracchi to Nero. A History of Rome from 133 B.C. to AD. 68*, London, Methuen, pp. 23-40; P.A. Brunt (1971), *Social Conflicts in the Roman Republic*, London, Chatto and Windus, pp. 77-97.

5. צבי יעבץ (תשנ"ד, 1994), *אוגוסטוס: נצחונה של מתינות*, תל-אביב, דביר, עמ' 192-204.

6. Schullard, *From Gracchi to Nero*, pp. 44-250; Brunt, *Social Conflicts in the Roman Republic*, pp. 112-147.

7. א. סובול (1977), *המהפכה הצרפתית, 1789-1799*. מצרפתית: ל. יחיל. תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, עמ' 140.

100 שנים מאוחר יותר, ב־8 באוקטובר 1895, נרצחה בביתה באכזריות, קיסרית קוריאה, המלכה מין (קיצור של מיונסיאונג – Myeongseong). המלכה שהייתה חסידה של ריבונות קוריאנית נקיייה מהיפנים, שעשו בקוריאה כבשלהם, הפכה ליעד. סוכנים יפנים רצחו אותה, שרפו את גופתה ואילצו את בעלה הקיסר להכריז עליה רשמית כעל מופקרת. בכך סללו היפנים את השתלטותם המלאה על קוריאה עד שבאוגוסט 1910 סיפחו אותה לארצם.⁸

ב־28 ביוני 1914 נרצח פרנץ פרדיננד, יורש העצר האוסטרי, בידי קבוצת לאומנים סרבים, ופרצה "המלחמה הגדולה" (מלחמת העולם הראשונה). בעקבות המלחמה התפרקה אוסטריה, ובוסניה – מוקד הסכסוך – סופחה, כמבוקש על ידי הרוצחים, לסרביה, בדרך להקמתה של יוגוסלביה.⁹ ב־31 ביולי 1914 נרצח בפריז ז'אן ז'ורס, מנהיג השמאל הצרפתי ומהמתנגדים החריפים להארכת שירות החובה בצרפת. ז'ורס, אנטי מיליטריסט ופציפיסט, חשש שהארכת שירות החובה משנתיים לשלוש תגרור את צרפת להרפתקה צבאית. יומיים לאחר הרצח נכנסה צרפת למלחמה, כפי שרצה הלאומן הרוצח, ראול ויין (Villain).¹⁰

ביוני 1922 נרצח וולטר רתנאו, שר החוץ הגרמני, ומעמודי התווך של קואליציית וויימר, בידי צעירים מן הימין הקיצוני. רתנאו, תעשיין, מדינאי ואינטלקטואל בעל שם, איש ש"שום פוליטיקאי שצמח ברפובליקה הגרמנית, לא קודם ולא אחר כך, לא הייתה לו השפעה [מאגית] כזאת על דמיונם של ההמונים ושל הנוער", כדברי סבסטיאן הפנר, כונן את בסיס היציבות הדמוקרטית־הלאומי בתוך הקואליציה. מותו החליש את המשטר, שהיה שברירי במילא, וקידם את קיצו.¹¹

הרצח של רתנאו ושל 330 אישים פוליטיים זוטרים אחרים, שקיפחו חייהם בידי מתנקשי הימין הקיצוני עד 1924 בלבד, התחולל באווירה של הסתה פרועה נגד הרפובליקה ונציגיה, ו"עיוורון בעין ימין" של המערכת המשפטית הוויימאריית כולה, שחסה על הרוצחים שהובאו

8. על הפרשה כולה ועל מערכת היחסים האלימה שיצרה יפן עם קוריאה עד לסיפוחה המלא ולאחריו, ראו בתוך:

Homer B. Hulbert, "Japan in Korea", *The Journal of International Relations*, 10(3), (Jan., 1920): 270-277; Toyokichi Iyenaga, "Japan's Annexation of Korea", *The Journal of Race Development*, 3(2), (Oct., 1912), pp. 201-223

9. סטפן צווייג (תשמ"ג, 1982), **העולם של אתמול**. מגרמנית: צבי ארד. תל־אביב, זמורה ביתן, עמ' 163-178.
10. L'Assassinat de Jean Jaurès (Les Dossiers Ressuscités) by Marcel Le Clerc. A Review by: Leila Seigel, *The French Review*, 45(4), (Mar., 1972), pp. 891-892

11. סבסטיאן הפנר (תשס"ב, 2002), **סיפור של גרמני, 1933-1914**. מגרמנית: שולמית וולקוב, תל אביב, חרגול, עמ' 34-35.

לפניה לדין.¹² "עיוורון" זה שימש את הנאצים, שאימצו את האלימות הפוליטית כתרבות מועילה.¹³

ביוני 1928 נרצח אלודורו אוברגון (Obregón) הנשיא לשעבר של מקסיקו (1920-1924), שביקש לשוב ולהתמודד על הכהונה. החוקה המקסיקנית המהפכנית משנת 1917 אמנם קבעה שנשיא לא יוכל לכהן יותר מקדנציה אחת בחייו, אבל אוברגון הצליח לגייס רוב פרלמנטרי לשינוי הסעיפים החוקתיים שקבעו את האיסור. הוא נרצח במהלך מערכת הבחירות. נסיבות הרצח נקשרו, לכאורה, לעימות הדתי שהתנהל באותן שנים במדינה על רקע החלטתה להפריד את הדת מן המדינה, ברוח דרישות החוקה, אך היה ברור שהרוצח, חוסה דה ליאון טורל (Torral), פעל בשירות מתנגדי הניסיון של אוברגון לשבור את עקרון אי-הבחירה מחדש (no reelección) לתפקידים פוליטיים. הרצח הוברר כאפקטיבי ביותר. מאז רצח אוברגון, לא ניסה איש מבין נשיאייה של מקסיקו לקדם את עצמו לקדנציה שנייה.

ב-9 באפריל 1948 נרצח בבוגוטה חורחה, אליעזר גייטן, המועמד של המפלגה הליברלית לנשיאות קולומביה. השמרנים במפלגתו ובמפלגה השמרנית היריבה חששו מהבטחתו לפוליטיקה רב-מפלגתית פתוחה, פציפיסטית ורפורמיסטית. הבטחה זו נמוגה לאחר שגייטן סולק מהזירה,¹⁴ אבל האופוריה התחלפה במלחמת אזרחים קשה ואכזרית "נוסח קולומביה". זו כללה, מעבר לרצח הקורבנות, גם התעללות בגופות, ביתרון והצגת חלקי גופות בפומבי וחגיגות אחרות על הדם.¹⁵ שנים מאוחר יותר, משקמה ב-1985 תנועת ה-UP (La Unión Patriótica) הפוליטית של תנועות הגרילה בקולומביה, במסגרת הניסיונות להשכיח סוף סוף שלום במדינה, נפתח נגדה גל רציחות פוליטיות שיטתי. הגל הזה גבה כ-2,000 קורבנות ממועמדיה של התנועה למערכות הפוליטיות הנבחרות של המדינה, לרבות שני מועמדיה לנשיאות.¹⁶

12. משה צימרמן (2002), **עבר גרמני, זיכרון ישראלי**, תל-אביב, עם עובד, עמ' 75-79. התעלמות מחומרת הפשעים התרחשה באורח דומה בבית המשפט בצרפת שזיכה את ראול ויליין, רוצחו של ז'אן ז'ורס מכל אשמה, והשיב לו את חירותו.

13. התהליך ההדרגתי, ההולך עקב בצד אגודל, של אימוץ האלימות כתרבות פעולה פוליטית חוצה וחודרת לכל שכבות החברה אצל הנאצים, מתואר באופן מעמיק ורואה למרחוק במיוחד במחזה "אימתו ומצוקתו של הרייך השלישי" מאת ברכט. ראו: "דין צדק", בתוך: ברטולט ברכט (1988), **אימתו ומצוקתו של הרייך השלישי** (מחזה). מגרמנית: תום לוי, רמת גן, המרכז הישראלי לדרמה ליד "בית צבי", בית-הספר לאמנות הבמה והקולנוע, עמ' 47-66.

14. גבריאל גרסיה מרקס (תשס"ד, 2004), **לחיות כדי לספר**, תל-אביב, עם עובד, עמ' 325-326.
15. John Gerassi (ed.), **Camilo Torres: Revolutionary Priest**, Victoria (Aus.), Penguin Books, 1971, pp. 394; David Bushnell, **The Making of Modern Colombia: A Nation in Spite of Itself**, Berkeley, University of California Press, 1993, pp. 112-116, 119-120, 129-130, 142-156.

16. קיימות הערכות גבוהות הרבה יותר של נרצחי התנועה עד להיעלמותה ב-1994. ראו: Iván Cepeda Castro, "Genocidio político: El caso de la Unión Patriótica en Colombia," **Revista Cefil, Año I, 2**, (Septiembre de 2006), pp.101-112.

בראשית שנות התשעים קרסה התנועה באופן סופי והגרילה חזרה לג'ונגלים עם מטען אלימות קשה יותר מאשר בעבר, וכך נותר על כנו המבנה הדרום-מפלגתי המסורתי שאותו ביקשו להנציח הרוצחים ושולחיהם. ההישג הנדרש הושג, אך במחיר יקר ביותר: עד היום קולומביה סובלת מרמת עוני חריפה, הן בערים והן בכפרים, מכלכלה בלתי פורמאלית ענקית, שחלק גדול ממנה מוחזק על ידי תעשיית סמים שהיא הגדולה בעולם המערבי, ומאלימות חסרת מעצורים, הן גלויה והן לטנטית, ברוב אזורי הפריפריה.¹⁷

בשלהי נובמבר 1963 נרצח ג'ון קנדי, נשיא ארה"ב. מותו היכה קשות את האידיאליזם האמריקני החדש מבית מדרשו, בבחינת *Ask not what your country can do for you; ask what you can do for your country*, שכה נגע בצעירים והוליד געגועים אין-קץ לאיש ולמנהיג, שהשראתו הלכה וגדלה ככל שנקפו השנים. יורשיו לא הצליחו מעולם לשחזר אווירה תוססת זו, שהתפתחה לכדי אגדה ארתוריאנית שסירבה להאמין במותו,¹⁸ והשיבו את אמריקה לחיקה החמים של השמרנות המדודה.

ב-11 בספטמבר 1973 נרצח סלבדור איינדה, נשיא צ'ילה, בהפצצה מן האוויר. איינדה, רופא, בונה חופשי ואיש שמאל מתון, קידם פוליטיקה של צדק חברתי במדינתו. מדיניות זו נקברה יחד איתו. יוזמי הרצח, הביון האמריקני והגנרל פינולה, השיגו את מה שרצו – את סילוקו של איינדה הסוציאליסט המתון, שביקש לכונן משטר רפורמיסטי שוויוני יותר וצודק יותר במדינה שידעה רוב שנותיה, שמרנות אוליגרכית עם מאפיינים אוטוריטריים בולטים.¹⁹ ב-14 בספטמבר 1982 נרצח נשיאה הנבחר של לבנון, באשיר ג'ומייל וחזונו לשלום נפרד עם ישראל, שנרקם בהדרגה מאז 1948, נקטע באחת.²⁰ ב-4 בנובמבר 1995 נרצח ראש ממשלת

17. Alberto Yepes Palacio, "Adjustment Produces Redistribution that Favors the Financial Sector", *Social Watch Annual Report: Colombia*, (2002):

http://www.socialwatch.org/en/informeImpreso/pdfs/colombia2002_eng.pdf.

18. Bruce A. Rosenberg, "Kennedy in Camelot: The Arthurian Legend in America", *Western Folklore*, 35(1), (Jan., 1976), pp. 52-59.

19. Kyle Steenland, "The Coup in Chile", *Latin American Perspectives*, 1(2), (Summer, 1974), pp. 9-29; Frederick M. Nunn, "New Thoughts on Military Intervention in Latin American Politics: The Chilean Case, 1973", *Journal of Latin American Studies*, 7(2), (Nov., 1975), pp. 271-304.

20. George Britt, "Lebanon's Popular Revolution", *MEJ*, 7(1), (1953), pp. 1-17; M.C. Hudson (1968), *The Precarious Republic: Political Modernization in Lebanon*, Hew York, Random House.

התקומות הקשר החשאי בין הפלנגות לישראל בין השנים 1948-1951, וההחלטות למסד אותן לקראת מערכת הבחירות של אפריל 1951, מתועדת היטב בעשרות תזכירים, הדוחות, המכתבים והפקקים האצורים בתיקי גנזך המדינה 2408/12 ו-2465/16.

ישראל, יצחק רבין. הבטחת אוסלו, שאמורה הייתה לקדם את רעיון הריבונות הפלסטינית ואת סוף הסכסוך והשלום עד 1999, הוקפאה וזנחה.²¹ ב-27 בדצמבר 2007 נרצחה בנוזיר בוטו, המועמדת לראשות ממשלת פקיסטן, על בסיס מצע רפורמיסטי-ליברלי וחילוני. רוצחיה, מן האגף השמרני-המוסלמי של המפה הפוליטית, המקורב לאל-קאעידה, השיגו את יעדם. יורשה ובן מפלגתה של בוטו, יוסוף רזה גילני (Raza Gilani), מיתן את הלהט החילוני-מודרניסטי של בוטו.

ג.

הרצח הפוליטי, כאמור, משתלם. הוא משתלם משום שבמקרים רבים הנרצח טרם הפך את רעיונותיו לנחלתן של המערכת הפוליטית ושל החברה האזרחית הרחבה – עניין ממושך ומסובך בכל מערכת, לא כל שכן במערכת דמוקרטית או במערכת בינלאומית. רצח פוליטי משתלם, משום שקורבנותיו הציגו רעיונות, אסטרטגיות או מהלכים של שינוי עמוק, תפנית או הגדרה מחדש, שנתפסו בידי יריביהם כ'נפיצים' (קרי, מסוכנים לאינטרסים אחרים), כהגדרתו הטיפולוגית של ההיסטוריון והפילוסוף הצרפתי רנה ז'ירארד (Girard). רצח פוליטי משתלם, משום שהאחרים האמיתיים לו לעולם ימצאו מחסה מאחורי הגדרות נוסח "עשבים שוטים", "מטורפים" או "סוכנים בשם עצמם", ויתנערו מאחריות לאווירת ההסתה שקדמה לפשעים אלה ועודדה בגלוי או במשתמע את ביצועם. רצח פוליטי משתלם, משום שהוא מאפשר לרוצחים או לשולחיהם האינטלקטואלים לנכס לעצמם את "מורשתם" של הנרצחים ולדבר בשמם, אך לעשות לפי רוחם הם, בעודם מקדשים את מורשתם של הנרצחים ועושים אותם איקונין.²²

במהופך נאמר, שרצח פוליטי עשוי שלא להשיג את מטרותיו. הדבר יתרחש כאשר הקורבן הצליח להפוך את תורתו ואת מדיניותו לנחלת המערכת הפוליטית, המשפטית והאזרחית, ולהטמיע אותה בתוכה, גם אם יריביה ייחסו לה 'נפיצות'. לקטגוריה זו אפשר לשייך את רצח פיליפוס מלך מוקדון, שמניעו לא הוברר עד היום. הוא לא עלה יפה משום שפיליפוס הצליח

21. על הבטחת אוסלו והתקומות, ראו בספרו המצוין של יאיר הירשפלד (תש"ס, 2000), אוסלו: נוסחה לשלום. **המשא ומתן על הסכמי אוסלו – האסטרטגיה ומימושה**, תל-אביב, מרכז יצחק רבין לחקר ישראל ועם עובד.

22. במאמרו המפורסם "מדינה ומהפכה" כותב על כך לנין את הדברים הבאים, בהתייחסו לרצח מהפכנים שביקשו תיקון חברה: "בעוד היו המהפכנים הגדולים בחיים, גמלו להם המעמדות המדוכאים ברדיפות לבלי הרף, קיבלו את תורתם בחימה שפוכה, באיבה משתוללת ביותר, במסע מופקר ביותר של שקר ודיבה. אחרי מות המהפכנים האלה נעשים ניסיונות להפכם לאיקונין בלתי מזיקים, לעשותם קדושים, כביכול, לתת כבוד והתהילה **לשמותיהם** (הדגשה במקור), להמציא בזה "נחמה" למעמדות המדוכאים וכדי להוליכם שולל, אגב סירוס **תוכנה** (הדגשה במקור) של התורה המהפכנית, אגב נטילת עוקצה המהפכני, על ידי פיגולה". ולדימיר איליץ' לנין, "מדינה ומהפכה. תורת המאקסיזם על המדינה ותפקידי הפרולטריון במהפכה", בתוך: לנין, כתבים נבחרים, כרך ב', הקיבוץ המאוחד, עין חרוד, 1951, עמ' 5.

עוד לפני מותו, ב־336 לפנה"ס, לבסס את האימפריה המקדונית ולהעמיד את עצמו בראש הברית הכל־יוונית שיזם וכונן.²³

לקטגוריה זו גם אפשר לשייך את רצח יוליוס קיסר בשנת 44 לפנה"ס, שבא מאוחר מדי, לאחר שגורלה של הרפובליקה כבר נחרץ לשבט הקיסרות ההולכת ומתקרבת מאז רצח האחים הגרמכים, 80 שנה ויותר קודם לכן.

לכאן שייך גם רצח אברהם לינקולן ורצח מרטין לותר קינג. לינקולן הצליח, בטרם נורה באפריל 1865, להבטיח את אחדות הברית האמריקנית. מרטין לותר קינג הספיק, בטרם נורה למוות באפריל 1968, להעמיק את השוויון החברתי־אזרחי של השחורים ולהשיג את ה־Civil Rights Act של 1964 מממשלו של הנשיא ג'ונסון – הישגים שאף הועצמו לאחר מות השניים. לקטגוריה זו ניתן לקשור גם את רצח נשיא מצרים, אנואר סאדאת, באוקטובר 1981.²⁴ במקרה זה ההכרעה ללכת לשלום עם ישראל, שבגינה יצא הג'יהאד המצרי החדש נגד סאדאת, הייתה הכרעה אסטרטגית שקולה ונטועה עמוק בתודעת המערכת הפוליטית המצרית, שציפתה לתמורה מובטחת בגוף ההסכם, לרבות נסיגה מכל השטחים שנלקחו מן המצרים במלחמת ששת הימים. רצח פוליטי עשוי להיות לא 'יעיל' גם כאשר קורבנותיו, בניגוד לעמדת המרצחים, לא החזיקו במדיניות 'נפיצה' של ממש, או שלא היו כה משמעותיים ביישומה. שני מקרים מקומיים עשויים להצביע על כך. הראשון, ההתנקשות של אנשי לח"י בקהיר, אליהו חכים ואליהו בית צורי, בוולטר אדוארד גינס, הוא הלורד מוין, אשר שימש שר לענייני המזרח התיכון בממשלה הבריטית והתנגד (בוודאי בתקופת המלחמה) להקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל. אין ודאות שמוין אכן היה "אויב מושבע של העם העברי ושל ארצו", כפי שהלח"י הציג אותו, גועז נאצי, האיש שהכשיל את העסקה של יואל ברנד בדבר משאיות תמורת יהודים במהלך מלחמת העולם השנייה ומי שהיה האחראי לטביעתה של אוניית המעפילים "סטרומה".

עדויות מוצקות מעידות דווקא על עמדה זהירה אוהדת לרעיון המדינה היהודית אצל מוין, ועל אפשרות שהבריטים, בשיתופו ותמיכתו של מוין, נטו להחליט על חלוקת הארץ עוד בשלהי 1944, אך הקפואו מהלך זה לאחר הירצחו.²⁵ מכל מקום, אף שברי היה שרצח מוין אותה לבריטים, שחלקים מסוימים ביישוב לא יסבלו הארכה מלאכותית של משטר המנדט, לא היה בעמדה זו משום ייחוד, משום שגם היישוב המאורגן, שהגיב בזעזוע לרצח, החזיק בעמדה

זוהה.²⁶

23. N. G. L. Hammond, "The Sources of Justin on Macedonia to the Death of Philip", *The Classical Quarterly*, New Series, 41(2), (1991), pp.496-508.

24. Eric Rouleau, Judith Tucker, Jim Pau, "Who Killed Sadat?", *MERIP Reports*, 103, *The Politics of Religion*, (Feb., 1982), pp. 3-5.

25. ברנרד וסרשטיין, "אור חדש על רצח הלורד מוין", זמנים 7 (חורף, 1982).

26. "רוצחי לורד מוין בוגדים בעמם", דבר, 9 בנובמבר 1944.

המקרה השני הוא רצח הרוזן השוודי, פולקה ברנדוט, מתווך האו"ם בין ישראל למדינות ערב, ב-17 בספטמבר 1948. תוכנית ברנדוט לחלוקת הארץ, שכללה את מסירת הנגב לערבים, הושבת 300,000 פלשתינים בשטח היהודי וכינאום ירושלים, לא נראתה לאנשי הלח"י, שידם הייתה כפי הנראה במעל. בדומה למקרה של הלורד מוין, גם הפעם לרצח לא הייתה כל משמעות, הן משום שעמדת אנשי הלח"י הייתה זהה לעמדתם של קברניטי המדינה, והן משום שהתקדמות צה"ל בקרבות מלחמת השחרור, חולשת הצבאות הערביים והמגעיים החשאיים שמדינות ערב החלו לקיים עם ישראל לקראת הסדר אפשרי, רוקנו ממילא את יוזמת ברנדוט מתוכנה, כפי שהאמריקנים והבריטים, שתמכו בברנדוט בראשית דרכו כאן, הבינו עד מהרה.²⁷

ד.

אלימות פוליטית, ובתוכה רצח מנהיגים, אינה גואלת, כפי שסבורים פרשני תרבות והיסטוריה מסוימים, דוגמת וולטר וינק (Wink) ורנה ז'יררד.²⁸ בודאי אין היא גואלת בסביבת חיים ליברל-דמוקרטית. האלימות מדכדכת. היא מולידה מצב המכונה *ressentiment*, שנדון בעבר על ידי פרידריך ניטשה ומקס שלר (Scheler). מצב הממוטט כל חלקה טובה של ביטחון ציבורי, של אמון הציבור בשלטון ובמוסדותיו, של סולידריות חברתית ושל "תחושה של חדות חיים המעוררת רצון לפעול לטובת הכלל ולתרום מאוצרותיהם הנפשיים (של התורמים. א.ג.)."²⁹ מדינאים חייבים, אפוא, להישמר לנפשם, אך הם חייבים לדאוג לא פחות להנחלת רעיונותיהם בכלים העומדים לרשותם: קיום שיח ציבורי רחב וחוצה גבולות אידיאולוגיים, עבודת שכנוע שאינה תעמולה או הטפה, ומשא ומתן פוליטי. לא פחות מכך, הם חייבים לקיים הכשרת לבבות נורמטיבית ומוסרית, המקדשת את החיים ואת כבוד האדם, שוללת ומגנה כל סוג של קיצוניות מילולית או פיסית גלויה, מרומזת או משתמעת. ועליהם להעמיד לדין ולמשפט, מיד, ללא היסוס ובנחישות, את כל הנוקטים אלימות פוליטית או מטיפים לה, בגלוי או במשתמע.³⁰

27. יהושע זטלר, "חיסלנו את ברנדוט" (שיחה עם יהושע זטלר), סביבות 31 (1995): 84; יוסף נדבה, "פרשת ברנדוט וכינאום ירושלים", **האומה** 44 (165), (2006): 94 - 99;

Joseph Heller, "Failure of a Mission: Bernadotte and Palestine, 1948", **Journal of Contemporary History**, 14(3), (Jul., 1979), pp. 530 (515-534).

28. René Girard and Sandor Goodhart, "Dionysus and the Violent Genesis of the Sacred", **Boundary**, 2(5), 2 (Winter, 1977), pp. 487-506 (esp. p. 504).

29. זכריה פלווין, ה-**Ressentiment בישראל: מבטו של מוסיקאי כאורח. מסה דו־קולית**, קיראון, תשע"א (טרם פורסם), עמ' 49, 80.

30. לא נוכל שלא לציין כאן את התנהגותם המופלאה של עשרות ומאות לוחמי צדק וחירות בכל העולם הפועלים כנגד מדינאים שאינם אלא אדוני מלחמה מרצחים. נדמה שהמקרה של האפגנית מלאלאי ג'ייה (Joya) לוחמת זכותן של נשים לשוויון חברתי ופוליטי מלא, וזכותם של כל אזרחי אפגניסטן באשר הם לחיים

טוב עשתה על כן הפרקליטות, שהעמידה לדין את אורי ברעם, מסית ומדיח לרצח ערבים ולרצח עו"ד שי ניצן, המשנה לפרקליט המדינה. הכרחי שגבריאלי גיפורדס תפעל באורח דומה לגבי מי שהניח צלב על כתובתה.³¹

e-mail: gineitan@post.tau.ac.il

מדיניים דמוקרטיים ומוגנים מפני אלימות פוליטית ופונדמנטליסטית, עשויה לייצג מופת זה. ראו בתוך: מלאלאי ג'ויה (2010), אישה בין אדוני מלחמה. סיפורה יוצא הדופן של אפגנית שהעזה להרים את קולה. מאנגלית: בלהה רוזנפלד. בן שמן, זמורה ביתן.

31. מפת צלבים, שבה מסומנת גם אריונה ושמה של גבריאלי גיפורדס מצוין במפתח הצלבים שבתחתיתה, נמצאה במטה הפעולה הפוליטי של שרה פיילין. ראו בתוך: <http://gawker.com/5728545/shot-congresswoman-was-in-sarah-palins-crosshairs>